

De Roze Revolutie

Een serie over de geschiedenis en emancipatie van LHBTQIA+ in Nederland

In het havo-eindexamenprogramma staat in de nieuwe historische context Nederland 1948-2008 de zin: 'Internationaal liep Nederland voorop met onder andere de regeling van het homohuwelijk (...).' In de meeste geschiedenismethodes wordt iets meer informatie verschaft, maar de geschiedenis van de emancipatie van de groep die tegenwoordig LHBTQIA+ wordt genoemd, komt niet aan bod. Deze lacune wordt opgevuld door documentairemaker Michiel van Erp met zijn serie *De Roze Revolutie*.

Lisa Oskamp is
redacteur van Kleio.

Van Erp kwam er op zijn veertiende achter dat hij homo is. Hij ontdekte dat hij in die gemeenschap zichzelf kon zijn en zich veilig voelde. Deze gemeenschap werd eerst beschreven met de termen homoseksueel, lesbisch en biseksueel. Inmiddels gaat het om een gemeenschap met allerlei identiteiten, onder de noemer LHBTQIA+.¹ In vijftig jaar is er ontzettend veel bereikt, maar het is nog niet zo dat iedereen volledig geaccepteerd wordt om wie hij/zij/hen is. In vier afleveringen wordt de kijker langs vier specifieke thema's van deze emancipatie meegenomen. Van Erp gaat ontzettend enthousiast en nieuwsgierig met iedereen in gesprek en laat door middel van de voice-over ook regelmatig weten hoe hij er zelf in staat. De sprekers die hun verhaal vertellen, zijn enorm divers. Doordat ze in de studio op een bank voor grote beeldschermen zitten waarop archiefmateriaal wordt vertoond, vertellen ze over hun persoonlijke ervaringen alsof ze het gisteren hebben meegemaakt. Op deze wijze worden diverse onderwerpen behandeld, zoals protesten, de aids-crisis, de vrije jaren negentig met als hoogte-

punt de Gay Games in Amsterdam, de openstelling van het burgerlijk huwelijk en de homohaat die er nog steeds is. Al met al is er voor de lhbt'ers in vijftig jaar veel veranderd, maar niet alles is zo vanzelfsprekend als het voor hetero's is.

1 Op VPRO.nl staat een uitleg over deze afkorting en waarom er steeds meer letters bijkomen. tinyurl.com/K5RRVP. In dit artikel spreken we over lhbt'ers.

De Roze Revolutie (2021)

Duur: Vier afleveringen van circa 45 minuten

Regie: Michiel van Erp

Te zien op: VPRO, NPO Start

Eerste protestactie

In de eerste aflevering staat het thema 'protest' centraal. De eerste protestactie van de lhbt'ers was niet in de homobar *Stonewall Inn* in New York in juni 1969, maar al een paar maanden eerder, in januari 1969 op het Binnenhof in Den Haag. Men protesteerde tegen artikel 248bis uit het Wetboek van Strafrecht. Dit artikel verbood seksueel contact met iemand van het gelijke geslacht onder de 21 jaar. Voor hetero's was de ondergrens 16 jaar. Een homoseksuele relatie tussen jongens of meisjes onder de 21 jaar mocht, maar werd strafbaar zodra de oudste 21 werd. Het artikel werd in 1911 in het strafboek opgenomen door minister van Justitie Regout. Hij geloofde dat verleiding iemand tot homoseksueel kan maken en vond daarom dat hij jongeren op deze manier moest beschermen. Met het bord '248b helpt geen flikker' en het spandoek 'Wij zijn toch óók mensen van vlees en bloed. Wij zijn toch óók mensen met gevoel' werd tegen het artikel geprotesteerd. Oud-politica Joke Swiebel (79) voerde destijds het woord namens

Studenten Werkgroepen Homoseksualiteit. Achteraf gezien vindt ze dat ze toen te beleefd waren, al durfde ze wel zichtbaar te protesteren. Rijkjan Sikkel (75) durfde dat ook, maar vertelt dat zijn oom en tante hem op het journaal zagen en vervolgens zijn ouders belden met het verzoek hun zoon tot de orde te roepen. Die oom en tante heeft hij daarna dertig jaar niet meer gezien. John Welbergen (86) heeft vanwege het artikel twee keer in de gevangenis gezeten, in totaal ruim een jaar. Toen hij 20 was had hij een vriendje van ►

Protestmars tegen de uitlatingen van bisschop Gijsen in Roermond in 1979. Op het spandoek de tekst 'Gijsen, flikker op!'. Foto: Hans van Dijk. Bron: Nationaal Archief.

Artikel 248bis

Dit stond in artikel 248bis uit het Wetboek van Strafrecht (1911-1971): 'De meerderjarige, die met een minderjarige van hetzelfde geslacht wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, onttucht pleegt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaar.' Maarten Salden schrijft in historisch tijdschrift *Groniek* (66, 1980) over de geschiedenis van de strafbaarstelling: tinyurl.com/K5RUG.

17, maar toen hij 21 werd, mocht dat niet meer. John vertelt in de studio aan drie jongeren hoe hij van zijn bed werd gelicht en vervolgens naar de gevangenis moest. In 1971 werd het artikel afgeschaft. Psychiater Glenn Helberg (65) merkt op dat dit niet gelijk verbetering betekende: 'De wet was afgeschaft, maar het oordeel van de mensen nog niet.' Hij zag het COC in die tijd als *safe space*. Uiteindelijk ging dat wel wringen merkt hij op: 'Want je was vrij, maar wel onder in een kelder.' Na het eerste protest in 1969 volgden in Nederland meer protesten. In 1977 werd in Amsterdam tegen Anita Bryant gedemonstreerd. Deze Amerikaanse zangeres had de organisatie Save Our Children opgericht die zich tegen homoseksualiteit richtte, omdat Bryant bang was dat kinderen hiervan het slachtoffer zouden worden. Op zaterdag 14 april 1979 was er een protestmars in Roermond tegen bisschop Gijsen. Deze bisschop had in een interview in *Elsevier* fel uitgehaald naar homo's. Met spandoeken als 'Gijsen, flikker op' liepen duizenden mensen door de stad. Sindsdien is Roze Zaterdag een evenement dat jaarlijks in een andere stad plaatsvindt. In deze aflevering is ook aandacht voor Roze Zaterdag in 1982 in Amersfoort. Daar liep het uit de hand. Er werd 'homo's dood' geschreeuwd en er vielen gewonden doordat deelnemers werden bekogeld met aardappels en uien.

Homokanker

De tweede aflevering gaat over solidariteit. Het grootste deel van de aflevering draait om de opkomst van aids in de jaren tachtig. In 1981 doken in verschillende steden in de Verenigde Staten verhalen op van mannen die stierven aan onschuldige infecties. Alle patiënten waren relatief jonge homo's uit San Francisco, Los Angeles en New York.

'De mysterieuze ziekte verspreidde zich snel over de wereld. Men dacht dat die alleen bij homo's voorkwam en werd daarom door de pers "homokanker" genoemd'

De mysterieuze ziekte verspreidde zich snel over de wereld. Men dacht dat die alleen bij homo's voorkwam en werd daarom door de pers 'homokanker' genoemd. De diagnose aids betekende destijds een doodvonnis. Noud Rietman (56), medewerker van het Aidsfonds, vertelt: 'Er gingen toen mensen in de bloei van hun leven dood, maar het waren maar homo's, niets om je druk over te maken.' Dragqueen Victoria False (Ger Poels, 57) zegt dat ze kerst altijd vierde met 24 man en uiteindelijk met 5 man overbleef. Een andere man vertelt dat hij 76 mensen verloren heeft aan aids in een kleine tien jaar tijd. Hier heeft hij het Multiple Loss Syndrome aan over gehouden.

Zichtbaarheid

In de derde aflevering wordt aandacht besteed aan de 'lettersoep'. Waar staat LHBTQIA+ precies voor en moet je wel benoemen dat je bij deze groep hoort? Victoria False antwoordt vrijwel meteen een beetje boos: 'Ik houd niet van die letters, ik ben een mens!' Annelies Tukker (36) van de Nederlandse organisatie voor seksdiversiteit vindt benoemd worden juist heel belangrijk, 'want we zijn vaak onzichtbaar als minderheden'. Fysiotherapeut Anita Groeneveld (56) kan zich daar helemaal in vinden. 'Als je onzichtbaar bent, hoe wil je dan in vredesnaam duidelijk maken dat er meer is dan de heteroseksuele norm?' Van Erp

Bruikbare fragmenten

Aflevering 1: Protest

- 3.00-7.40: Van hedendaags protest naar het eerste protest in 1969 tegen artikel 248bis.
- 10.26-13.07: Joke Swiebel en Rijkjan Sikkel over de gevolgen van zichtbaarheid door het demonstreren. John Welbergen over zijn gevangenisstraf vanwege overtreding van het artikel.
- 15.57-22.08: Zichtbaarheid van de jaren zeventig tot vandaag de dag. Jongeren komen ook aan het woord over Paarse Vrijdag.
- 26.39-28.57: Demonstratie tegen Anita Bryant in 1977 in Amsterdam.
- 28.59-32.23: Protest tegen bisschop Gijsen in 1979 in Roermond.
- 33.05-36.20: Roze Zaterdag in 1982 in Amersfoort. Homohaar is bij deze demonstratie voor het eerst duidelijk te zien.
- 41.20-43.40: Protest van de nieuwe generatie. Naomie Pieter vertelt over verzet en strijd.

Aflevering 2: Solidariteit

- 5.10-6.42: De opkomst van aids.
- 10.12-12.44: Victoria False vertelt over aids, toen 'homokanker' genaamd.
- 12.44-14.40: Een fragment van Sonja Barend waarbij een man vertelt over aids.
- 20.15-22.53: Er wordt verteld hoeveel mensen gestorven zijn aan aids.

Aflevering 3: Lettersoep

- 7.18-9.32: Thorn Roos de Vries (25) over non-binair zijn en Thomas Wormgoor (65) over transgender zijn.
- 41.09-43.33: Anita Groeneveld en Joke Swiebel over zichtbaarheid en *coming out*.

Aflevering 4: Vrijheid

- 0.00-6.21: De Gay Games en de betekenis voor de sfeer in de stad Amsterdam.
- 14.46-15.18: Het eerste homohuwelijk in 2001.
- 18.00-24.06: Twee lhbt'ers met een migratieachtergrond vertellen over hun ervaringen in Nederland.

vraagt haar of je dus moet uitschreeuwen wie je bent. Groeneveld zegt dat niet iedereen dat wil en kan, maar zij doet het wel. 'Ik wil altijd dat iedereen weet dat ik lesbisch ben. In al mijn situaties.' Joke Swiebel is het hier totaal niet mee eens. Ze vindt dat je identiteit niet je hele leven bepaalt. 'Als ik een kopje thee drink, dan drink ik niet een lesbisch kopje thee. Houd toch op! Ik ben zoveel dingen meer dan alleen maar dat.' Een *coming out* bij nieuwe mensen die ze ontmoet, vindt ze dan ook helemaal niet nodig.

Gay Games

De laatste aflevering gaat over vrijheid. Van Erp begint met het tonen van de openingsceremonie van de Gay Games in 1998 in Amsterdam. De sporten interesseerden hem weinig, maar de sporters, de feesten en de botenparade gaven hem voor een paar dagen het gevoel dat hij bij 'de norm' hoorde. Victoria False beaamt dat. 'De Gay Games was de mooiste week van mijn leven! Het was de ultieme vrijheid, in mijn Amsterdam. Er hing een energie die nog nooit in Amsterdam heeft gehangen. Alleen maar positief, alleen maar lachende mensen, iedereen was gelukkig.' Twee organisatoren van de Gay Games leggen uit dat alle deuren openstonden voor de organisatie. In totaal kwamen er meer dan 14.000 sporters naar de stad en zo'n 200.000 bezoekers.

Van Erp merkt op dat het erop lijkt dat men in de jaren negentig meer durfde, meer zichtbaar was. Wat dat betreft gaat het nu slechter. Transvrouw Nancy Siblini (27) kwam in 2017 van Libanon naar Nederland en vertelt hierover. Het is lastig om zichtbaar te zijn als trans. Ze heeft al verbaal en fysiek geweld meegemaakt. Zo tolerant als ze dacht dat het hier was, is het niet. De oprichter van een platform voor queers, Dino Suhonic

(36), stelt dat Nederland nu zelfs achterloopt. Landen als Malta en Ierland doen het beter dan Nederland.

Laurens Buijs (39), wetenschapper aan de UvA, heeft onderzoek gedaan naar geweld tegen homo's. Het gaat om een diverse groep als je kijkt naar de daders. 'Wat ze allemaal met elkaar gemeen hebben is het gevecht om mannelijkheid.' Het afzetten tegen homo's kan een manier zijn om hun eigen mannelijkheid te bewijzen. Van Erp probeert wel positief te eindigen door te tonen dat de jonge generatie naar buiten kijkt en opkomt voor haar rechten. De zwarte lhbt'ër Naomie Pieter (30) spreekt duidelijke taal: 'Ik heb nodig dat je me begrijpt. Je wordt niet alleen gediscrimineerd omdat je queer bent, maar ook omdat je zwart bent.' Daarom laat ze tijdens protestacties luid van zich horen, want 'freedom is work in progress'.

Roze revolutie in de klas

Voor de havo geldt dat de historische context over Nederland chronologisch gezien de laatste context is die wordt behandeld. Dat betekent dat u de klas goed kent en kunt inschatten hoe uw leerlingen reageren. Dat is altijd belangrijk, maar bij gevoelige onderwerpen nog meer.

In de documentaire zitten voldoende bruikbare fragmenten om leerlingen informatie te verschaffen over de emancipatie van de LHBTQIA+-gemeenschap. Aan de hand van deze fragmenten (zie kader) kunt u meer vertellen en met de klas in gesprek gaan. ■

Herdenkingsdienst voor
Aidsslachtoffers tijdens
AIDS Memorial Day in
Amsterdam 1987. Foto:
Bart Molendijk. Bron:
Nationaal Archief.

Verder kijken

Andere Tijden over Roze Zaterdag 1982: www.anderetijden.nl/aflevering/709/flikker-op.